ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 65.012.2

Царьов В.М., к.е.н., доцент
кафедри економіки підприємств,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ НОВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНОГО КАПІТАЛУ

SOME ASPECTS OF THE MODERN PARADIGM

n and similar papers at core.ac.uk

provided by Institutional Repository of Vadym Hetman Kyiv

Tsarev V.M., PhD, As.
Professor Enterpeise Economics
Department Kyiv National Economic University
Named after Vadym Hetman

АНОТАЦІЯ: Статтю присвячено пошуку нових підходів до оцінки ефективності використання основного капіталу та засобів виробництва з метою підвищення прибутковості ведення бізнесу. Автором досліджуються існуючі підходи до оцінки ефективності основного капіталу та проблеми, що виникли при переході до сучасної економічної системи. Зазначено, що жоден з існуючих підходів не розглядає оцінювання використання засобів виробництва з позиції кількості спожитого капіталу. При цьому автором пропонується кілька можливих напрямів розвитку запропонованою ним філософії оцінки ефективності.
КЛЮЧОВІ СЛОВА: Основний капітал, оцінка ефективності капіталу, амортизація, ефективність, споживання, знос, накопичення.

ABSTRACT: The article is dedicated to finding new approaches evaluating the efficiency of capital and means of production to improve the profitability of the business. The author examines the existing approaches of the performance of capital evaluation and problems encountered in the transition to modern economic system. It is noted that none of the existing approaches to capital performance does not consider the amount of consumed capital. Thus author offers several possible directions of its modern capital performance philosophy.
KEYWORDS: Capital, capital performance, capital consumption, depreciation, fixed capital.

© В. М. Царьов, 2016

Вступ. Проблемі ефективності використання засобів виробництва та основного капіталу завжди була приділена особлива увага з боку науковців і практиків. Причиною такої уваги є те, що засоби виробництва розглядаються класичною теорією як домінантні у створені доданої вартості. У той же час нагромадження основного капіталу вважалося і досі вважається ключовим фактором розвитку світової економіки, а також прогресу людства. Національна економічна школа успадкувала підходи та погляди на проблему ефективності використання засобів виробництва з радянських командно-адміністративних джерел.

Мета дослідження. Перехід до ринкової економіки та адаптація економічної думки до світової парадигми стосовно даної проблематики, призвів до появи нових підходів щодо оцінки ефективності використання основного капіталу. Таким чином відбулося поєднання двох світоглядів і підходів щодо означеної проблеми. Дуже часто таке поєднання має сумбурний і, навіть, дещо ірраціональний характер. Звідси і витікає необхідність побудова нової доктрини та філософії оцінки використання засобів виробництва та основного капіталу.

Результат. Як приклад тотальної неузгодженості та відсутності єдиного підходу можна назвати ситуацію з термінологією стосовно визначенні засобів виробництва. У підручниках, статтях, монографіях з даної тематики одночасно використовують терміни «основний капітал», «основні засоби», «основні фонди». Наукову новизну ж в основному збудовано не на пошуках новітніх систем ефективного управління засобами виробництва, а на визначенні відмінностей, або навпаки спільних рис термінів. У підручниках доволі часто можна побачити показники «фондорентабельності» поруч з показником «рентабельність основного капіталу».

Такий же подвійний підхід можна побачити і у поглядах щодо питання визначення ефективності використання засобів виробництва. Традиційний підхід, що використовують вітчизнянні економісти та науковці дістався нам у спадок ще від радянської наукової школи та характеризується гегемонією такого показника як «фондовіддача». Все подальше дослідження ефективності використання засобів виробництва зводиться до пошуку факторів, що вплинули на рівень фондовіддачі. Для цього використовуються такі проміжні показники, як активна-пасивна частина основних фондів, час використання та час простоїв обладнання, фондомісткість та інші.

Особливістю західної школи економіки є те, що головним інструментом аналізу є не ефективність використання засобів ви-

робництва та капіталу, а прибутковість інвестування. Такий підхід зумовив певні відмінності, які коротко можна охарактеризувати таким чином:

1. Управління відтворенням основного капіталу здійснюється на основі проектного підходу. Тобто, кожне вкладення у засоби виробництва, технічне переозброєння, або у інший вид розширеного відтворення розглядається як проект, що має свій початок і кінець, а також специфічні показники ефективності.

2. Ефективність використання основного капіталу розглядається з позиції корисності для кінцевих бенефіціарів, або стейкхолдерів — топ-менеджменту, або власників. Такий підхід зумовлює використання таких показників, як ROI (рентабельність інвестицій), CAPEX (витрати на придбання капіталу).

Необхідно відмітити, що логіка розрахунку ефективності використання основного капіталу є однаковою, як для пострадянської (постадміністративної), так і для загальносвітової економічних шкіл. За цією логікою ефективність може бути розрахована відношенням отриманого ефекту (виходу з виробничої системи, output) до затрачених ресурсів (входу у виробничу систему, input):

$$CP = \frac{Output}{Input}, \qquad (1)$$

де *CP* — ефективність використання капіталу (capital productivity); *Output* — результат, отриманий від використання капіталу; *Input* — обсяг затраченого ресурсу (у нашому випадку — капіталу).

Порівняння показників, які використовуються пострадянською та загальносвітовою школою, надано в табл. 1.

Як бачимо з табл. 1, не дивлячись на різні підходи до оцінки ефективності використання основного капіталу та засобів виробництва, у двох наукових шкіл все ж таки більше спільного у трактуванні даної категорії, ніж відмінного. Якщо ж зауважити, що показник додатного грошового потоку (Cashflow) за своєю економічною сутністю та природою розрахунку є близьким до загальновідомого показника «валового», або «сукупного» доходу, то можна констатувати ідентичність підходів з тією лише різницею, що ефективність використання основного капіталу аналізується лише на рівні оперативного управління підприємством. Входи у систему, за якими відбувається розрахунок

ефективності використання основного капіталу, теж мають майже однакову економічну сутність.

Таблиця 1

ПОКАЗНИКИ ДЛЯ РОЗРАХУНКУ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНОГО КАПІТАЛУ

	Виходи з системи (output)	Входи у систему (input)
По-стадміністра-тивна еко-номічна школа	Товарна продукція; Валовий доход; Натуральний обсяг ви-робництва;	Вартість основних фондів; Вартість основних засобів; Вартість основного капі-талу; Кількість відпрацьованих годин обладнанням;
Загально-світова еко-номічна шко-ла	EBIT; EBITDA; Cashflow (додатній гро-шовий потік); Натураль-ний обсяг виробництва;	Вартість основного капі-талу; Варітсть активів; Кількість відпрацьованих годин обладнанням

Єдиним недоліком такого підходу до визначення ефективності використання основного капіталу, або засобів виробництва на нашу думку є те, що під входом (input) у виробничу систему слід розуміти не просто обсяги наявного основного капіталу, або основних фондів (засобів), а обсяги споживання виробничою системою цього ресурсу (основного капіталу, або основних фондів). У такому випадку більш логічнішим було б використання кількості відпрацьованих обладнанням годин у якості показника, що показує вход у виробничу систему. На нашу думку, більш науковим та обґрунтованим у цьому випадку буде грошовий показник, що показує обсяг споживання основного капіталу виробничою системою, тобто — амортизація. Адже згідно із загальноприйнятою економічною теорію амортизація є не що інше, як обсяг спожитого основного капіталу (основних фондів). В такому випадку логіка розрахунку ефективності використання капіталу набуває довершеного вигляду — відношення отриманого продукту до спожитого у його виробництві основного капіталу.

Отже, з метою розрахунку показника використання основного капіталу (основних засобів), який буде найадекватніше відображати стан виробничої системи підприємства, можна запропонувати такі показники: відношення обсягу сукупного доходу

протягом періоду до суми амортизаційних нарахувань протягом цього періоду; відношення обсягу чистого прибутку, отриманого протягом періоду до суми амортизаційних нарахувань за цей період; відношення обсягу валової продукції, виробленої протягом періоду до суми амортизаціних нарахувань за період. Крім того, цікавим буде також розрахунок та аналіз такого показника, як відношення обсягів виробництва у натуральному вимірі до обсягу амортизаційних нарахувань, а також відношення обсягів виробництва (як у вартісному, так і натуральному) не до суми амортизаціних нарахувань за обраний період, а до кількості годин, що відпрацювали засоби виробництва, або обсягів реального фізичного зношення експертами, шляхом технічного огляду машин і приладдя.

Звичайно, в процесі рохрахунку запропонованих показників є багато складностей. Зрозумілим є той факт, що для розрахунку ефективності використання основного капіталу за допомогою натуральних показників необхідно, щоб підприємство випускало обмежену номенклатуру продукції, і навпаки — для розрахунку ефективності використання засобів виробництва за допомогою відпрацьованих годин необхідним є те, щоб продукція вироблялася тільки за допомогою одного типу обладнання.

Виходячи з багатогранності проблеми дослідження ефективності використання основного капіталу та конкретних елементів засобів виробництва, доцільним було б розподілити такі показники за рівнями агрегації та за аудиторією призначення. На нашу думку, слід виділити три стандартних рівня (за рівнями керівництва організацією): рівень топ-менеджменту, який ще можна назвати стратегічним; середньо-управлінський рівень (тактичний); інженерний рівень (оперативний).

На рівні власників компанії приймаються глобальні рішення, такі як: рішення про вихід на ринки капіталу, про злиття та поглинання, стратегічне інвестування та ін. Основними показниками, які впливають на задоволеність власників і ключових інвесторів є вартість компанії і доход (частий грошовий потік), приріст вартості компанії.

На тактичному рівні приймаються рішення на основі аналізу діяльності компанії за певний проміжок часу, тому основними показниками для цього рівня можна вважати показник чистого, або маржинального прибутку.

На оперативному рівні поряд із грошовими, доцільно використовувати натуральні показники діяльності підприємства у порівнянні з обсягами спожитого капіталу. Такими показниками мож-

на вважати обсяг виробництва, виробничу собівартість, або прямі виробничі витрати, трудомісткість виробництва, або окремих технологічних процесів.

Іншим підходом, що може використовуватися в новій парадигмі оцінки ефективності використання основного капіталу та засобів виробництва, можна запропонувати підхід, що заснований на відношенні рівнів приростів основних показників діяльності до рівня приросту використання основного капіталу, тобто до рівня приросту амортизаційних відрахувань. У даному випадку, логіка такого підходу матиме такий вигляд:

$$CP = \frac{\Delta Output}{\Delta Input},$$

Як уже було зазначено, під входом (Input) ми розуміємо обсяг нарахованої амортизації, як еквівалент спожитого основного капіталу, а під виходами (Output) всі можливі показники економічного ефекту, прийнятні для розрахунку на конкретному рівні. Таким чином, група показників розрахована за подібною схемою за своєю змістовною сутністю схожа з показниками еластичності.

Цікавим є поєднання новітнього підходу до оцінки ефективності використання основного капіталу та засобів виробництва з проектним підходом до діяльності підприємства або організації. Згідно з проектним підходом, логічно було б уявити, що основний капітал, або засоби виробництва, задіяні у проекті, повністю споживаються разом із закінченням самого проекту. Таким чином, річний обсяг амортизаційних відрахувань, який ми вважаємо еквівалентом спожитого капіталу дорівнюватиме відношенню обсягу основного капіталу до тривалості проекту:

$$A = \frac{OK}{T_{пр.}},$$

де А — щорічні амортизаційні відрахування; ОК — вартість основного капіталу, або засобів виробництва, задіяних у проекті; $T_{пр}$ — тривалість проекту.

Підставимо у такому вигляді показник амортизації до розрахунку ефективності основного капіталу, наприклад, за чистим доходом, він набуде такого вигляду:

$$CP = \frac{NI}{\frac{OK}{T_{ПР}}} = \frac{NI \cdot T_{пр}}{OK},$$

де *NI* (net income) — чистий доход; *CP* — ефективність використання капіталу. Якщо подивитися на чисельник цього рівняння, то стає зрозумілим. що це є обсяг чистого доходу, який буде отриманий за весь період реалізації проекту.

Висновки. Наведені підходи та формули розрахунків ефективності використання основного капіталу та засобів виробництва, звичайно, ж не є догмою, або радикально новим способом мислення. Такий підхід, безумовно, містить низку недоліків і проблем, з якими муситимуть стикнутися науковці та практики. Найслабкішим місцем запропонованої методики є методи нарахування амортизації, які на даний момент в основному залежать від строків експлуатації обладнання. Цю проблему можно було б вирішити, шляхом застосування виробничих методів нарахування зносу, що теж ставить дослідників перед рядом певних складностей, пов'язаних з технологічною різноманітністю засобів виробництва, їх призначенням і функціональністю. Разом з тим, запропонована філософія оцінки ефективності повинна привернути увагу до існування даної проблеми та пошуків шляхів її вирішення.

Список літератури

1. *Гонтарева И. В*. Соотношение экономических эффектов и эффективности / И. В. Гонтарева, А. В. Дорохов // Economics & Economy. — 2013. — Vol. 1, № 1. — С. 197—205.

2. *Гонтарева И. В*. Консолидация показателей эффективности развития предприятия / И. В. Гонтарева // Современный экономический рост: теория и моделирование : материалы Двенадцатых Друкеровских чтений. — М. : ИД «Экономическая газета», 2012. — С. 230–240.

3. *Пономаренко В. С*. Структуризація показників системної ефективності розвитку підприємств / В. С. Пономаренко, І. В. Гонтарева // Економіка розвитку. — 2011. — № 2 (58). — С. 71–75.

4. *Пономаренко В. С*. Структура визначення інтегрального показника системної ефективності розвитку підприємства / В. С. Пономаренко, І. В. Гонтарева // Економіка розвитку. — 2012. — № 1 (61). — С. 86–94.

5. Capital Returns: Investing through the Capital Cycle: A Money Manager's Reports 2002–15. 2015. Edward Chancellor, ed.

6. Kaplan R. S. The future of the balanced scorecard. / R. S. Kaplan, D. P. Norton // CGMA Magazine, 2012. — Inaugural issue — P. 32–34.

References

1. Gontareva I. V. Sootnoshenie jekonomicheskih jeffektov i jeffektivnosti / I. V. Gontareva, A. V. Dorohov // Economics & Economy. — 2013. — Vol. 1, № 1. — S. 197—205.

2.Gontareva I. V. Konsolidacija pokazatelej jeffektivnosti razvitija predprijatija / I. V. Gontareva // Sovremennyj jekonomicheskij rost: teorija i modelirovanie : materialy Dvenadcatyh Drukerovskih chtenij. — M. : ID «Jekonomicheskaja gazeta», 2012. — S. 230–240.

3. Ponomarenko V. S. Strukturizacija pokaznikiv sistemnoї efektivnosti rozvitku pidpriємstv / V. S. Ponomarenko, I. V. Gontareva // Ekonomika rozvitku. — 2011. — № 2 (58). — S. 71–75.

4. Ponomarenko V. S. Struktura viznachennja integral'nogo pokaznika sistemnoї efektivnosti rozvitku pidpriємstva / V. S. Ponomarenko, I. V. Gontareva // Ekonomika rozvitku. — 2012. — № 1 (61). — S. 86–94.

5. Capital Returns: Investing through the Capital Cycle: A Money Manager's Reports 2002–15. 2015. Edward Chancellor, ed.

6. Kaplan R. S. The future of the balanced scorecard. / R. S. Kaplan, D. P. Norton // CGMA Magazine, 2012. — Inaugural issue — P. 32–34.

Стаття надійшла до редакції 02.11.2016 р.

УДК 65.018

Ю.С. Цемашко, аспірантка
кафедри економіки підприємств,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ЦІЛЬОВИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

TARGETED APPROACH TO DETERMINING THE ECONOMIC RESULTS OF ENTERPRISES

Tsemashko J., PhD student,
department of economics of enterprise,
«Kyiv national economic
university named after V. Hetman»

АНОТАЦІЯ. У рамках дослідження наукової проблематики визначення економічних результатів діяльності підприємства обрано цільовий підхід, як такий, що в найбільшому ступені розкриває економічну логіку функціонування та розвитку сучасних підприємств з урахуванням специфіки бізнес-середовища. Досліджено взаємозв'язок категорій

© Ю. С. Цемашко, 2016